

СИНТАКТИКО-СЕМАНТИЧЕН ПОТЕНЦИАЛ НА МОДАЛНОТО НАРЕЧИЕ *СВЕЈЕДНО* В СРЪБСКИЯ ЕЗИК

Мияна Кубурич Мацура
Университетът на Бая Лука

Мияна Кубурич Мацура. Синтактико-семантическият потенциал на модальното наречие *свеједно* в сербском языке

Во ввoднoй чaстн дaннoй стaтн рaссaтрнвaтeр сa определeннe лeксeмe *свeјeднo* кaк чaстн рeчн в слoвaрeх сeрбскoгo яzыкa и в сeрбскoй фнлoлoгнчeскoй лнтерaтурe. Aнaлнз, oднaкo, в пeрвyю oчeрeдь нaпрaвлeн нa нeпoлзoвaннe дaннoгo мoдaлнoгo нaрeчнe в рaзнeх сннтaкснчeскнх пoзнцнeх в сeрбскoм яzыкe. Исслeдoвaннe, oснoвывaющeсe нa мaтeрнaлe нз сoврeмeннoй сeрбскoй хyдoжeствeннoй лнтерaтурe, пoкaзывaет, чтo нaрeчнe *свeјeднo* встрeчaeтeр в пoзнцнe прeднкaтнвнoгo нaрeчнe (нeглaгoлнoй чaстн нaрeчнoгo скaзyeмoгo) в бeзлнчнeх прeдлoжeннeх, пoтoм в пoзнцнe кoнцeсснoннoгo сeмaнтнчeскoгo кoнкрeтнзaтoрa вмeстe с aдвeрсaтнвнeх сoюзaмн, a тaкжe прoявляeт бoльшoй пoтeнцнaл в фoрмнрoвaннe сoюзoв рaзннчнeх тнпoв прндaтoчнeх yстyпнтeльнeх прeдлoжeннeх (прнчнннo-yстyпнтeльнeх и yслoвнo-yстyпнтeльнeх). В кoнцe, нaрeчнe *свeјeднo* являeтeр oбъeдннeющнм фaктoрoм тeкстa, тoчнee, лнбo сaмoстoятeльнeм тeкстoвeм кoннeктoрoм лнбo в сoчeтaннe aдвeрсaтнвнeх кoннeктoрaмн (в рoлн кoнцeсснoннoгo сeмaнтнчeскoгo кoнкрeтнзaтoрa).

Ключевые слова: модальное наречие *свеједно*, предикативное наречие, концессионный семантический конкретизатор, концессионные союзы, текстовые коннекторы

Mijana Kuburić Macura. Syntactic-Semantic Potential of the Modal Adverb *svejedno* in the Serbian Language

This paper deals, partially, with categorial determination of the lexical unit *svejedno* in the dictionaries of Serbian language and Serbian linguistic literature, but the focal point of the analysis is the use of this modal adverb in various syntactic positions in Serbian language. In this research (based on contemporary Serbian novels), in the first place, the adverb *svejedno* has been registered as adverbial predicative, i.e. the non-verbal part of the adverbial predicate in certain types of impersonal sentences. In coordinated sentences, this adverb can appear as concessive semantic concretizer next to adversative conjunctions, and in subordinated sentences it shows a very high potential in forming various types of concessive conjunctions (both causal-concessive and conditional-concessive). Finally, adverb *svejedno* in Serbian language can be used as a text-cohesion factor, both as an independent textual connector and along with adversative connectors.

Key words: adverb *svejedno*, adverbial predicative, concessive semantic concretizer, concessive conjunctions, textual connectors

1. Увод

Лексемата *свеједно* (*все едно, все пак*) в Речника на сръбския език на Матица сръбска (2011) се дефинира по следния начин:

Наречие. 1. (често в безлични изречения или в изречения с логически субект) *за да се изтъкне, че две противоположни неща или възможности в еднаква степен имат (или нямат) значение, за показване на безразличие спрямо някого, нещо: напълно еднакво, съвсем същото: ~¹ дали е пил, или не е пил лекарства, ~ има ли, или няма, ~ Херцеговец или Босненец.* 2. *за допускане (макар че не би се очаквало в дадената ситуация): уза све то, без обзира на то, и поред тога, ипак: добре е, но аз ~ жадувам за родния край. – Въпреки че вали дъжд, ~ отивам на разходка.* 3. *във всеки случай, така и така.* – Гладната година е ~ гладна.

(РМС 2011: 1176)

В тази речникова статия кратко, но прецизно се обхваща цялостната сфера на употреба и семантиката на споменатата лексема, която се определя като наречие². От друга страна, някои сръбски лингвисти определят лексемата като частица. Така например Стана Ристич в статията си за партикулите и техните функционални еквиваленти причислява *свеједно* заедно с партикулите *ипак*³, *додуше*, *макар*, *год* и *било драго* към групата партикули, чрез които се изразяват логически отношения, и по-точно – логическото отношение допускане (Ристич 1993: 78). Както посочва авторката, значението допускане при тези партикули се основава на отношението на взаимност и на отношението на противопоставеност: „Свързайки сегментите в изказването, тези единици ‘допускат’ реализацията на съдържанието на модифицирания сегмент, въпреки че свързаните сегменти се изключват взаимно“, а като пример посочва следното:

Пише да му је у Америци добро, но *свеједно* да жуди повратити се.

(Ристич 1993: 89)

Пише, че в Америка му е добре, но че *все пак* жадува да се върне.

И Павица Мразович включва лексемата *свеједно* в групата партикули – думи, които модифицират съдържанието на изказването, изразя-

¹ Този знак замества коментирания речникова единица, в случая – *свеједно*. – Б. ред.

² Лексемата *свеједно* се определя като наречие и в други речници на сръбския език (РЮАЗУ 1959: 172; РМС 1973: 671; Московлевич 1990: 719). – Б. а.

³ И лексемата *ипак* в нашите речници (сръбските – Б. пр., В. Н.) се определя като наречие (РМС 2011: 463) или като „дума със значение на допускане“ (РМС 1973: 469). – Б. а.

вайки при това личното становище на говорещия (Мразович 1990: 301 – 309; цит. по Айджанович 2019: 308 – 309).

Тъй като лексемата *свеједно*, от една страна, се характеризира с някои особености на частиците (няма конкретен денотат в извънезиковата реалност – значението ѝ се реализира само в комуникативния акт, отразявайки отношението на говорещото лице към някаква ситуация, като показва неговото мнение, т.е. оценката му), а от друга страна – като наречие (може да отрича ситуацията, носител е на концесивно значение), за нуждите на настоящата разработка ще определим лексемата *свеједно* като модално наречие (Ивич 1978, Ристич 1990 и др.)⁴. При все това трябва да се подчертае, че подобно определение е само и изключително оперативно – с оглед на нуждите на тази статия, така че остава в периферията на нашето изследване, а вниманието тук ще бъде насочено към представянето на нейната употреба въз основа на корпус, съставен от художествени произведения на сръбски език, в различни синтактични позиции и с различни функции, като при това се анализира и нейната семантика.

2. Наречието *свеједно* в позицията на предикатив

Наречието *свеједно* се появява като съставна част на адвербиалния предикат в позицията на адвербиален предикатив. В най-големия брой случаи констатирахме такива предикати в безлични изречения със семантичен субект в датив:

И тај глас и те противникове речи, то је ромон воде и шум невидљивог, нижег света негде дубоко испод њега, за који му је свеједно шта је и какав је, шта мисли и шта говори, јер га он прелеће као птица предео.

(Андрич 1985: 300)

И този глас, и тези думи на противника, това е ромонът на вода и шумът на невидимия, по-долния свят някъде дълбоко под него, за който му е все тая какво представлява и какъв е, какво мисли и какво говори, защото той прелита над него като птица.

Али није то учинио из страха, јер му је било свеједно да ли ће да пуцају: ионако је желео да умре.

(Шчепанович 1990: 18)

Но не направи това от страх, защото му беше все едно дали ще стрелят: бездруго искаше да умре.

⁴ За различните възгледи на сърбохърватистиката относно наречията в изречението, както и относно наречията, чрез които се изразява позицията на говорещото лице, виж и изчерпателната статия на И. Грицкат (1983). – Б. а.

Штета што немам десет година више па би ме старост чувала од побуна, или десет година мање па би ми било свеједно.

(Селимович 1968: 10)

Жалко, че не съм десет години по-стар, та възрастта да ме пази от такива вълнения, или десет години по-млад, та да ми е все едно.

А њима је свеједно, и цијелој касаби је свеједно, нико им ову ноћ не може одузети.

(Селимович 1968: 33)

А на тях им е все едно, и на цялото градче му е все едно, никој не може да им отнеме тази нош.

Прије десет дана, док брат није затворен, било би ми свеједно [...].

(Селимович 1968: 54)

Преди десет дена, докато не бяха затворили брат ми, щеше да ми е все едно [...].

Мојој Ани било је свеједно да ли ћемо добити дечака или девојчицу.

(Давид 2015: 81)

На моята Ана ѝ беше все едно дали ще ни се роди момченце, или момиченце.

Свеједно јој је где се заривају и од чега одскачу његове ситне песнице.

(Чосич 1962: 66)

Все едно ѝ е кде се забиват и от какво отскачат неговите малки юмури.

Кад дете плаче свеједно му је чија су наручја и чија су недра.

(Чосич 1962: 67)

Когато едно дете плаче, все едно му е в чии прегрџки и в чий скут е.

Било му је свеједно што га даве.

(Чосич 1962: 157)

Беше му все едно, че го душат.

Клари је било свеједно.

(Куич 2010: 32)

На Клара ѝ беше все едно.

Хтела их је упитати како не схватају да јој је свеједно шта ће се с њом десити.

(Куич 2010: 359)

Искаше ѝ се да ги попита как така не разбират, че ѝ е все едно какво ще се случи с неј.

Подобни предикати можат да бъдат класифицирани към групата на наречните сказуеми, чрез които се изразяват психо-физиологически състояния – това посочва и Н. Айджанович в своята обемна и изчерпателна студия за адвербиалните предикати в сръбския език, представящи „су-

бективни дадености, в които са интегрирани различни изживявания на физически и химически процеси, свойствени за хората, но и личен опит, реакции, предизвикани от някакви външни фактори“, по-точно казано, това са именно „емоционално-психологически състояния“ (Айджанович 2019: 156). Следователно в горепосочените изречения от корпуса се представя някакво специфично психическо състояние на семантичния субект, т.е. неговата потенциална или реална индиферентност по отношение реализацията на определена ситуация от извънезиковата действителност. Тази индиферентност варира от апатичното безразличие („[...] за који му је свеједно шта је и какав је, шта мисли и шта говори, јер га он прелеће као птица предео“ / [...] за който му е все тая какво представлява и какъв е, какво мисли и какво говори, защото той прелита над него като птица“) до елементарното естествено отсъствие на мнение за алтернативните възможности в рамките на ситуацията („Мојој Ани било је свеједно да ли ћемо добити дечака или девојчицу“ / „На моята Ана ѝ беше все едно дали ще ни се роди момченце, или момиченце“).

Употребата на модалното наречие *свеједно* в позицијата на предикатив в адвербиалниот предикат се потврдува и при други типове имперсонални изречения, т.е. в изречения, покажуващи семантична имперсоналност – изречения, означавачи „действия или състояния, мислени независимо от техниот вършител или носител“, т.е. ситуации, където централно място имат явленията или отношенията, „които се изживяват като сами по себе си по-важни от своите причинители или носители“ (Пипер и кол. 2005: 603):

– Посади чо’јек и посије, а свеједно је, тако ми великог и јединог Бога, ко да га низ воду пусти; и окопаваш га и плијевиш и подрезујеш и тријебиш. А, јок! Ако није писано, нећеш од њега хаира видјети.

(Андрич 1985: 320)

– Посади чияк и засеа, а е все тая, кълна се във великиот и единствен Бог, като че го пука надолу по течението; и го окопаваш, и го плеваш, и го подрязваш, и го чистиш. Ама јок! Ако не е писано, от него хаир няма да видиш.

Могоа сам их одвраћати или наговарати, свеједно би било.

(Селимович 1968: 333)

Можех да ги разубеждавам или да ги кандърдисвам, щеше да е все едно.

Свеједно је да ли су ожењени или неће да се жене, испада исто.

(Куич 2010: 106)

Все едно е дали са женени, или не штат да се женят, излиза едно и също.

Зар ово место, питала се, донедавна отворено и широко, где су је само из милоште звали „наша мала Чифутка“, где је било свеједно ко си – Јеврејин, Босанац, католик, Рус, па чак и Турчин – ово да доживи!

(Куич 2010: 340)

Нима това място, питаше се тя, до неотдавна открито и широко, където само на галено ѝ викаха „нашата малка чифутка“, където беше все едно какъв си – евреин, босненец, католик, руснак, та дори и турчин – да доживее това!

Важно је само оно што он говори, а свеједно је ко слуша.

(Селимович 1977: 94)

Важно е само онова, което той говори, а е все едно кой слуша.

Сад је свеједно да ли ћу отићи или остати.

(Селимович 1977: 151)

Сега е все едно дали ще отида, или ще остана.

Подобни изречения понякога се појавуваат и в елиптична форма, в която е изпусната копулата в глаголната част на адвербиалниј предикат:

– Молио ме да дођем мјесто њега. Болестан је. – Свеједно. И ти си пријатељ наше куће.

(Селимович 1968: 18)

– Помоли ме да дојда вместо него. Болен е. – Нјама значење. И ти си пријател на нашия дом.

– Нисам се свађао. Рекао сам да нас не вријеђа. – Свеједно сад. Захвали богу што си остао жив, и запали подебелу свијећу.

(Селимович 1977: 109)

– Не съм се разправял. Казах да не ни обижда. – Сега е все тая. Благодарни на бога, че си останал жив, и запали от по-големите свеци.

В предикатите от този тип чрез лексемата свеједно не се приписва състояние на индиферентност на някой носител на емоционално-психологическо състояние – те могат да бъдат характеризирани като предикати, чрез които се изразява „квалификация на явленията и ситуациите“ (Айджанович 2019: 193). Във всички приведени примери модалното наречие свеједно в рамките на адвербиалниј предикат внася семантиката на изразяване на индиферентно мнение, на безразличието на говорещия спрямо ситуацијата, за която става дума в контекста, т.е. за същинската ирелевантност на която и да било от посочените ситуации по отношение на крайниј резултат.

3. Наречието *свеједно* като концесивен семантичен конкретизатор

Противопоставителните изречения в сръбския език семантично се диференцират на няколко типа, като при тази диференциация е важна, ако не и най-важна, ролята, която играят различните семантични конкретизатори (Ковачевич 1998: 36 – 41). Семантични конкретизатори са думите или словосъчетанията в постпозиция по отношение на семантично недостатъчно специфициран съюз, чиято функция е семантичната специализация на този съюз и на изречението, което се въвежда чрез него (Вукич 2014: 66). Модалното наречие *свеједно* може да играе ролята на концесивен семантичен конкретизатор⁵ към независими съюзи, при това във всички споменати примери, съвместно с противопоставителния съюз *али* (било в контактна, или в дистантна позиция):

Њој, наравно, као и детету, можеш рећи скоро било шта и она ће то схватити озбиљно, али ми је *свеједно* било непријатно. (Димич 2016: 99)

На нея, естествено, както и на детето, можеш да кажеш каквото и да е и тя ще приеме това сериозно, но на мене *така или иначе* ми беше непријатно.

Волети није лако, али свеједно, вредно је покушати [...]. (Димич 2016: 189)

Да обичаш, не е лесно, но все едно, струва си да се опита [...].

Показала је додуше да ме не цијени много, јер се не устручава, али свеједно, важније су ствари биле у питању. (Селимович 1968: 25)

Показа, разбира се, че не ме цени много, защото не се притеснява, но все едно, ставаше дума за по-важни неща.

Било ми је жао што им нисам дуже у мислима, али свеједно, оно што је речено без мене, вредније је него да је речено преда мном. (Селимович 1968: 176)

Съжаливах, че не съм по-дълго в мислите им, но все едно, онова, което е казано без мене, е по-ценно от казаното пред мене.

Трябва да се отбележи, че посочените изречения и без експлициране на този конкретизатор с концесивно значение носят семантика на логическо противопоставяне и нереализирано очакване, т.е. имат концесивно значение като съвместно присъстващо в рамките на своята адверзативна семантика, напр.:

⁵ За други видове концесивни семантични конкретизатори съвместно с независими съюзи в сръбския език вж. Кубурич Мацура 2019а и 2021. – Б. а.

Волети није лако, али вредно је покушати [...] → Иако волети није лако, вредно је покушати.

Да обичаш, не е лесно, но си струва да се опита [...] → Вьпреки че да обичаш, не е лесно, струва си да се опита.

По тази причина можем да кажем, че употребата на този конкретизатор в семантичен план не е задължителна, тъй като неговата роля е само да специфицира значение, което вече се съдържа в отношението между клаузите в противопоставителната връзка. В синтактичен план обаче, за да може да се каже, че противопоставителните изречения спадат към концесивния подтип, е задължително експлицирането на конкретизатора; в посочените случаи – на модалното наречие *свеједно*.

4. Наречието *свеједно* като формално-семантична основа на концесивните съюзи

4.1. Съюзът *свеједно што*

Сложният концесивен (противопоставителен) съюз *свеједно што* е възникнал чрез свързването на модалното наречие *свеједно* и едносъставния, семантически немаркиран съюз *што*. Този съюз въвежда причинно-концесивни⁶ клаузи:

Погађам, сасвим неодређено, наслућујем, због њега и не смијем да дигнем поглед с калдрме, можда ће се размакнути, можда ћемо се некако мимоићи, правићу се да сам замишљен и не примјећујем да нешто чекају, *свеједно што* ће знати да то није истина, *свеједно што* ће и они мислити да избјегавам њихов поглед.

(Селимович 1968: 170)

Налучквам сьвсем напосоки, предугаждам, заради него дори не смея да вдигна поглед от калдърьма, да не би да се размести, може би някак си ще се разминем, ще се правя на замислен и че не забелязвам, че нещо чакат, *нищо че* ще знаят, че това не е истина, *нищо че* и те ще мислят, че отбягвам погледа им.

⁶ Категоријата концесивност е формирана в процеса на семантичното усложняване на причинно-следствените връзки, от една страна, и връзката между условие и неговия резултат, от друга страна, т.е. чрез включването на отношението на противопоставеност в тази релация. Изреченията, с които се изразява първият тип концесивна връзка, наричаме причинно-концесивни, а тези, с които се изразява другият посочен тип – условно-концесивни (Пранкович 2001: 48 – 52; Ковачевич 2002: 141 – 152; Пипер и др. 2018: 471; Кубурич Мацура 2021: 31 – 35, 113 – 177). – Б. а.

[...] и већ од саме помисли на речи које ћемо тада изговорити, *свеједно што* ће већина припадати Даниелу Атијасу, спопадала ме је мучнима [...].

(Албахари 2001: 61)

[...] и оше от самата мисъл за думите, които ще произнесем тогава, *нищо че* по-голямата част ще принадлежат на Даниел Атиас, ми се гадеше [...].

Толико труда, помислио сам, *свеједно што* то није била истина [...].

(Албахари 2001: 183)

Толкова усилия, си помислих аз, *нищо че* това не беше истина [...].

Свеједно што су лекари тврдили и доказали да је нездрава и да изазива гушобољу, њему је то била најпиткија вода на планети.

(Капор 1995: 168 – 169)

Независимо че лекарите тврђяха и доказваха, че не е здравословна и че предизвиква гърлобол, за него това беше най-сладката вода на планетата.

Овде је слобода право да хајдукујеш [...] да не плаћаш порез, *свеједно што* те срески капетан батина и псује ти мајку.

(Чосич 1962: 62)

Тук свободата е правото да си хайдук [...], да не плащаш данък, *нищо че* околийският капитан те бие с тояга и те псува на майка.

Мислио сам да ћемо се пољубити у образ, као једнаки, *свеједно што* нисмо [...].

(Селимович 1977: 222)

Мислех, че ще се целунем по бузите като равни, *нищо че* не бяхме [...].

Човек је као мушмула. Прво изнутра. Душа прво. *Свеједно што* се образ дуго румени и што се труло дуго не види.

(Чосич 1962: 206)

Човекът е като мушмула. Първо отвътре. Душата първо. *Нищо че* бузите дълго руменяет и че гнилото дълго не се вижда.

То је прилика коју не треба ни по који цену пропустити. *Свеједно што* пролеће има склоност да се понавља и да сваке године поново дође у мање-више истом облику.

(Димич 2016: 64)⁷

Това е сгоден случај, който не трябва да се пропуска за нищо на света. *Нищо че* пролетта има навика да се повтаря и че всяка година отново идва под горе-долу една и съща форма.

В този сложен съюз наречието *свеједно* е носителят на концесивната семантика. То внася в него значението посочване на ирелевантност

⁷ Изреченията с този съюз нередко се парцелират. – Б. а.

на обстоятелствата, представени в дадената зависима клауза, т.е. внушава маловажността на препятствието, на утежняващите действия, изразени чрез субординираната предикация, напр.:

[...] правићу се да сам замишљен и не примјећујем да нешто чекају, *свеједно што* ће знати да то није истина, *свеједно што* ће и они мислити да избегавам њихов поглед.

(Селимович 1968: 170)

[...] ще се правя на замислен и че не забелязвам, че те нешто чакат, нищо *че* ще знаят, че това не е вярно, *нищо че* и те ще мислят, че отбягвам погледа им.

[Ирелевантно е това, че те ще знаят, че това не е истина, но ирелевантно е и това, че и те ще мислят, че отбягвам погледа им.]

4.2. Съюзът *свеједно да ли*

Наречieto *свеједно* участва в образуването на още един концесивен съюз – съюза *свеједно да ли*, констатиран в следните примери:

Мама је презирала све што је провизорно, *свеједно да ли* се ради о купалишту или ТВ антени.

(Великич 2016: 15)

Мама презираше всичко, което е временно, *все едно дали* става дума за къпалня, или за телевизионна антена.

Принцип је исти, *свеједно да ли* сам на зубарској столици или ме муче љубавни јади.

(Великич 2016: 22)

Принципът е един и същ, *все едно дали* съм на зъболекарския стол, или ме измъчва любовна мъка.

Дешавају се такве случајности, *свеједно да ли* човек верује у случај.

(Албахари 2001: 214)

Има такива случајности, *все едно дали* човек вярва в случая.

Хтео је само да се спасе од свих могућих понижења која иначе не би могао избећи – *свеједно да ли* би сам вапио за нечијим сажалењем или био принуђен да га прихвати.

(Шчепанович 1990: 10)

Искаше само да се спаси от всички възможни унижения, които иначе не би могъл да избегне – *все едно дали* сам щеше да търси нечие съжаление, или щеше да е принуден да го приеме.

[...] али је зато био сигуран да ће ону давно зачету мисао најзад и остварити, *свеједно да ли* ће се обесити о неко високо и усамљено дрво или ће се стрмоглавити у какав бездан који га одувек чека, зјапећи тамом и празнином.

(Шчепанович 1990: 12)

[...] но затова пџк беше сигурен, че нај-накрая ще осъществи онази отдавна появила се мисъл, *все едно дали* ще се обеси на някое високо и усамотено дрво, или ще се стрмоляса в някаква бездна, която открай време го чака, зейнала с тъмнината и празнотата си.

Свеједно да ли су тужни или лажно весели, неће се вратити.

(Селимович 1977: 337)

Все едно дали са тџжни, или лџвовно весели, те няма да се върнат.

При клаузи с условно-концесивна стойност⁸, които се въвеждат със съюза *свеједно да ли*, говорим за най-малко две потенциално „утежняващи“ обстоятелства за реализацията на предикацията от надредната клауза. Тези потенциални обстоятелства са свързани чрез дизјонктивна връзка и помежду си са семантично противоположни, така че встъпват в концесивно взаимоотношение с надредната клауза. Подобна концесивна интерпретация на изречение, което се въвежда чрез съюза *свеједно да ли*, т.е. от изреченският модел „*свеједно да ли је* А или Б (противоположно или различно от А)“, е предопределена от семантиката на модалното наречие *свеједно*, което участва в образуването на съюзни връзки в изречението.

Клаузите с този съюз, както показват примерите от корпуса, се појавјават в три форми. Първата форма подразбира дизјонктивната междуизреченска връзка, която като цялост установјавя концесивно взаимоотношение с главното изречение (напр. „[...] али је зато био сигуран да ће ону давно зачету мисао најзад и остварити, *свеједно да ли* ће се обесити о неко високо и усамљено дрво или ће се стрмоглавити у какав бездан који га одувек чека, зјапећи тамом и празнином“ / [...] *все едно дали* ще се обеси [...]); другата форма подразбира съществуването на синтагматична дизјонктивна връзка вътре в подчиненото изречение, която може да бъде разглеждана като кондензирана изреченска структура (напр. „Мама је презирала све што је провизорно, *свеједно да ли* се ради о купалишту или ТВ антени“ / [...] *все едно дали* става дума за кџпалня или за телевизионна антена); а третата форма характеризира имплицитната противопоставеност (напр. „Дешавају се такве случажности, *свеједно да ли* човек верује у случаж.“ / [...] *все едно дали* човек вјарва в случаж) (Кубурич Мацура 2018: 41 – 42, 2021: 153 – 154).

⁸ Вж. бележка под линия 5. – Б. а.

4.3. Съюзи в парциално-концесивни клаузи с модалното наречие *свеједно* като формално-семантична основа

Парциално-концесивните клаузи представляват формално-семантичен модел на зависими концесивни клаузи, в които концесивният елемент се „включва в различни стандартни семантични модели на подчинени изречения и по този начин обогатява семантичната структура на основния модел, съответно и на семантичното отношение, което е основно в тази структура“ (Милошевич 1986: 42), т.е. в тези модели значението концесивност обхваща и релативизира значението винаги на само една част от синтактичната структура. Този тип клаузи в преобладаващия брой случаи се въвеждат в изречението чрез относителни местоимения и местоименни наречия в ролята им на съюзни средства (виж Кубурич Мацура 2019б, 2021: 158 – 177). Един тип местоимения и местоименни наречия във функцията на подобни съюзи е възникнал чрез комбинирането на модалното наречие *свеједно* с въпросително-относителни местоимения и местоименни наречия. Ролята на наречието в тези съюзи е от решаващо значение за концесивната интерпретация. В корпуса отбелязахме няколко различни модела парциално-концесивни клаузи в изречения, въведени чрез съюз, който в своята структура съдържа модалното наречие *свеједно*.

Да споменем първо субектно-концесивния модел, илюстриран чрез следния пример:

[...] јер знао је, рекао је, да се историја пише на много места у исто време, те да је свако од њих подједнако важно, *свеједно шта* ће од свих тих збивања ући у уџбенике историје, а шта из њих испасти.

(Албахари 2001: 108)

[...] зашто знаеше, така каза, че историјата се пише на много места по едно и също време, така че всяко от тях е еднакво важно, *все едно какво* от всичките тези събития ще влезе в учебниците по историја, а какво от тях ще отпадне.

Чрез парциално-концесивната клауза, въведена чрез съюза *свеједно шта*, се обрќа внимание на ирелевантноста на субекта в цитираното по-горе изречение за реализацијата на изреченската предикација: не е важно кое от всичките тези събития ще влезе в учебниците по историја/без значение кое ще влезе в учебниците по историја [...], историјата се пише на много места по едно и също време и всяко от тях е еднакво важно.

В анализирањата корпус установихме и предикативно-концесивен модел:

Нека отац и живи у заблудама селачким. А да ли сам сигуран да су то заблуде? Ако су и заблуде, отац и људи слични њему верују и гину. *Свеједно какав* је живот што га они кроје.

(Чосич 1962: 74)

Нека баща ми да си живее със своите селски илוזии. И сигурен ли съм, че това са илוזии? Дори и да са илוזии, баща ми и хората като него вярват и загиват. *Все едно какъв* е животът, който те си представят.

Чрез подобна парцелирана изреченска конструкција се отрича релевантноста на предикатива като изреченска позиција по отношение на реализацијата на предикативното действие от главното изречение (независимо какъв е този живот, който те си представят, баща ми и хората като него вярват и загиват).

В корпусу е установен също така квантитативно-концесивен модел:

Изгледа да је снаја била та чије је инсистирање да се писмо ипак преда Емили превагнуло, *свеједно колико* ће узнемирење то изазвати.

(Димич 2016: 176)

Изглежда, че снахата беше тази, чието настоявање писмото все пак да бъде предадено на Емила, надделя, *все едно каква* тревога щеше да предизвика то.

С изречение, введено с така конструиран сјуз, се отрича важноста на интензивноста/размера на тази тревога по отношение на предикацијата в главното изречение (настояването писмото все пак да бъде предадено, надделява независимо от тоа колко силна тревога ще предизвика).

Нерядко парциално-концесивните изречения с таква сјузи се појавуваат и в елиптична форма, т.е. депредикатизирани:

Можда он и не зна да сам овдје, можда мисли да сам неко, *свеједно ко* [...].

(Селимович 1977: 94)

Може и той да не знае, че съм тук, може да мисли, че съм някой си, *все едно кой* [...].

Умро је пјесник, *свеједно какав*, родио се још један трговац.

(Селимович 1977: 266)

Умря поет, *все едно какъв*, роди се още един трговец.

Никад се није вратио с пута, *свеједно у које* доба ноћи и *по каквом* невремену, а да га она није будна дочекала [...].

(Чосич 1962: 36)

Никога не се беше вртио од пут, *все едно по кое* време на ношта и *в какво* лошо време, а тя да не го беше посрещнала будна [...].

5. Наречието *свеједно* като концесивен текстуален конектор

Формирането на надизреченски врзки въз основа на концесивните релации в сръбския език се осъществява по различни начини, т.е. чрез различни типове конектори (наречия, адвербиални изрази, частици и хабитуални конектори) и най-често в тясна семантична и формална връзка с осъществяването на противопоставителна връзка вътре в дискурса (Кубурич Мацура 2015, 2021: 178 – 191). Модалното наречие *свеједно* много често се появява в ролята на концесивен конектор, което можем да видим в следните констатирани примери:

Нудила сам као непримерен поклон своје срце на длану. Моје давање је, нажалост, било сувишно и само мук ми се враћао. Али сам, *свеједно*, воле-ла више од сутрашњег дана.

(Димич 2016: 193)

Предлагах като несъизмерим дар своето сърце на дланта си. Моята щедрост, за съжаление, беше излишна и ми се връщаше само мълчание. Но *все едно*, от следващия ден аз обичах повече.

Признали су ме, одали ми поштовање, одустали од насиља нада мном, а ја сам то и желлио, ја сам чак гатао у себи, стојећи уза зид: ако прођу један за другим, све ће бити добро, све што намјеравам да учиним. Или можда нисам, може бити да сам то помислио доцније, кад се већ десило, јер бих се раније сујевјерно плашио да жељени успјех везујем уз немогућ услов, уз чудо. Али *свеједно*, чудо се догодило, или није чудо, већ знак и доказ.

(Селимович 1968: 123)

Признаха ме, показаха уважение, отказаха се от насилието над мен, а и самият аз желяех това, дори си го предсказах, докато стоях до стената: ако минеха един след друг, всичко ще бъде добре, всичко, което възнамерявам да направя. Или може би не, може би съм си го помислил по-късно, когато вече се беше случило, защото по-рано щях да изпитвам суеверен страх, че свързвам желания успех с невъзможно условие, с чудо. Но *все едно*, чудото се случи, или не чудо, а знак и доказателство.

Њу не може уљепшати ни најскупљи модел, мислила је Нина. Али *свеједно*, само да јој Бог да што више таквих муштерија [...].

(Куич 2010: 35)

Нея не може да я разкраси и нај-скъпият модел, мислеше си Нина. Но *все едно*, само Бог да ѝ даде възможно нај-много такива клиенти [...].

Да ли је уопште ишта успео да закључи или је то оставио за касније. Но *свеједно* – без обзира шта је од свега тога могло бити истина – тај трећи човек у његовој свести неочекивано дозвоа сву страховтну суштину оне претње која се већ дуго надносила над њим.

(Шчепанович 1990: 18)

Дали изобщо нещо беше успял да заключи, или беше оставил това за по-късно. *Но все едно* – независимо какво от всичко това би могло да бъде истина – този трети човек в неговото съзнание неочаквано призова цялата страхотна същина на заплахата, която вече дълго време беше надвиснала над него.

[...] он поверова да неће утећи тим људима нити икада више изаћи из те страшне шуме! *Свеједно*, и даље је бежао осећајући како онај малопређашњи страх расте у њему [...].

(Шчепанович 1990: 42)

[...] той повярва, че не ще успее да избяга от тези хора, нито някога вече ще излезе от тази страшна гора! *Все едно*, той продължи да бяга, чувствайки как страхът отпреди малко нараства у него [...].

[...] пред сазнањем да се [време] све брже отапа и смањује као комадић леда на врелом дану – минуло учас као последња илузија. *Свеједно*, хтео је бар да израчуна колико му стварног времена још остаје.

(Шчепанович 1990: 37)

[...] пред мисълта, че [времето] все по-бързо се стопява и се смалява като парченце лед в горещ ден – изчезна веднага като последна илузия. *Все едно*, искаше поне да пресметне още колко реално време му остава.

Како виждаме от горепосочените примери, наречието *свеједно* като маркер на концесивната връзка в текста се появява или самостоятелно (напр. „[...] он поверова да неће утећи тим људима нити икада више изаћи из те страшне шуме! *Свеједно*, и даље је бежао осећајући како онај малопређашњи страх расте у њему [...]“/„... той повярва, че не ще успее да избяга от тези хора, нито някога вече ще излезе от тази страшна гора! *Все едно*, той продължи да бяга, чувствайки как страхът отпреди малко нараства у него...“), или заедно с противопоставителен конектор (напр. „Нудила сам као непримерен поклон своје срце на длану. Моје давање је, нажалост, било сувишно и само мук ми се враћао. Али сам, *свеједно*, волела више од сутрашњег дана“/„Предлагах като несъизмерим дар своето сърце на дланта си. Моята щедрост, за съжаление, беше излишна и ми се връщаше само мълчание. *Но все едно*, от следващия ден аз обичах повече“).

Заедно с ролята на противопоставителен конектор модалното наречие *свеједно* има функция, подобна на онази, когато се появява като концесивен семантичен конкретизатор съвместно с противопоставителен съюз – формално потвърждава концесивната природа на адверзативните връзки между съдържанията, а семантиката, носена от него (и като самостоятелен конектор, и съвместно с адверзативен конектор), показва ирелевантността на обстоятелствата, с които се установява текстуална връзка за осъществяването на съдържанието, въведено в изказването.

6. Заключение

Анализът на констатираните примери показва как модалното наречие *свеједно*, което носи значението за индиферентност на носителя на това емоционално-психическо състояние, индиферентност на говорещото лице към определена ситуация или ирелевантност на определено съдържание на изказа (семантичната база на концесивната релация) и внася това значение във всички позиции, в които се появява, в сръбския език може да има различни синтактични функции. На първо място тази лексема се появява в ролята на предикатив в рамките на адвербиалния предикат в два типа имперсонални изречения: синтактично имперсонални – със семантичен субект в датив, както и като семантично имперсонални изречения. Второ, модалното наречие *свеједно* е констатирано като концесивен семантичен конкретизатор съвместно с противопоставителни съюзи в определен брой примери, потвърждаващи концесивната семантика като допълнителна в изречението, в което наречието се включва. Следователно лексемата *свеједно* показва твърде висок потенциал при формирането на съюзи в различен тип подчинени противопоставителни изречения (и причинно-концесивни, и условно-концесивни), включвайки и различни модели на съюзи в граничните парциално-концесивни модели изречения. Най-накрая – наречието *свеједно* се появява и като фактор за кохезията на текста, и то като самостоятелен текстуален конектор редом с адверзативните конектори (като техен концесивен семантичен конкретизатор).

ЛИТЕРАТУРА

- Айджанович 2019:** Ајдановић, Ј. *Прилошки предикат у стандардном српском језику*. [Ajdžanović, J. Priloški predikat u standardnom srpskom jeziku.] Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2019.
- Вукич 2014:** Вукић, М. *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику*. [Vukić, M. Kombinovanje veznika i nevezničkih reči u savremenom srpskom jeziku.] Докторска дисертација. Пале: Филозофски факултет, 2014.
- Грицкат 1983:** Грицкат, И. О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци. [Grickat, I. O prilozima u srpskohrvatskoj lingvističkoj nauci.] // *Јужнословенски филолог*, XXXIX, 1983, књ. 39. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1 – 41.
- Ивич 1978:** Ивић, М. О српскохрватским реченичним прилозима. [Ivić, M. O srpskohrvatskim rečeničnim prilozima.] // *Јужнословенски филолог*, XXXIV, 1978, књ. 34. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1 – 16.

- Ковачевич 1998:** Ковачевић, М. *Синтакса сложене реченице у српском језику*. [Kovačević, M. Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku.] Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета, 1998.
- Ковачевич 2002:** Ковачевић, М. Концесивност као последица негације каузалне везе. [Kovačević, M. Koncesivnost kao posljedica negacije kauzalne veze.] // *Синтаксичка негација у српском језику*. Ниш: Универзитет у Нишу, 2002, 141 – 152.
- Кубурич Мацура 2015:** Кубурић Мацура, М. Изражавање на концесивни одношенија на ниво свјезан текст в свјременнија србски језик. [Kuburić Macura, M. Izrazyavane na koncesivni odnosheniya na nivo svarzan tekst v savremenniya srabski ezik.] // *Славјански дијалози*, Списание за славјански језици, литератури и култури, 2015, год. XII, бр. 16. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 58 – 77.
- Кубурич Мацура 2018:** Кубурић Мацура, М. Реченице с алтернативним концесивним значењем у савременом српском језику. [Kuburić Macura, M. Rečenice s alternativnim koncesivnim značenjem u savremenom srpskom jeziku.] // *Филолог*, год. IX, 2018, бр. 17. Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 34 – 51.
- Кубурич Мацура 2019а:** Кубурић Мацура, М. Адверзативне реченице с концесивним смисаоним односом у српском језику. [Kuburić Macura, M. Adverzativne rečenice s koncesivnim smisaonim odnosom u srpskom jeziku.] // *Српски језик*, XXIV, 2019, серија 1. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 375 – 392.
- Кубурич Мацура 2019б:** Кубурић Мацура, М. Парцијалноконцесивне клаузе у савременом српском језику [Kuburić Macura, M. Parcijalnokoncesivne klauze u savremenom srpskom jeziku.] // *Научни трудове. Филологија*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2019, 220 – 238.
- Кубурич Мацура 2021:** Кубурић Мацура, М. *Категорија концесивности у савременом српском језику*. [Kuburić Macura, M. Kategorija koncesivnosti u savremenom srpskom jeziku.] Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2021.
- Милошевић 1986:** Милошевић, Кс. Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује. [Milošević, Ks. Sintaksički postupci za iskazivanje koncesivnih relacija u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku i semantička struktura koja se pri tom ostvaruje.] // *Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења*, 1986, том 15, део 1. Београд: Међународни славистички центар, 1986, 33 – 45.

- Московлевич 1990:** Московљевић, М. *Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником*. [Moskovljević, M. Rečnik savremenog srpskohrvatskog književnog jezika s jezičkim savetnikom.] Београд: Аполон, 1990.
- Мразович 1990:** Мразовић, П. Класификација партикула (у ужем смислу) у српскохрватском језику. [Mrazović, P. Klasifikacija partikula (u užem smislu) u srpskohrvatskom jeziku.] // *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, том XXXIII, 1990. Нови Сад: Матица српска, 301 – 309.
- Пипер и кол. 2005:** Пипер, П., и др. *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*. [Piper, P., i dr. Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica.] Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 2005.
- Пипер и кол. 2018:** Пипер, П. и др. *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*. [Piper, P., i dr. Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku.] Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.
- Пранкович 2001:** Прањковић, И. Изражавање допусности. [Pranjковић, I. Izražavanje dopusnosti.] // *Друга хрватска складња, Синтактичке расправе*. Загреб: Хрватска свеучилишна наклада, 2001, 48 – 52.
- Ристић 1990:** Ристић, С. *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику (лексичко-граматички приступ)*. [Ristić, S. Načinski prilozi u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (leksičko-gramatički pristup).] Београд: Институт за српскохрватски језик, 1990.
- Ристић 1993:** Ристић, С. Партикуле и њихови функционални еквиваленти. [Ristić, S. Partikule i njihovi funkcionalni ekvivalenti.] // *Јужнословенски филолог*, 1993, књ. XLIX, 75 – 93.
- РЈОАЗУ⁹ 1959:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, dio XVII (Sunce – Taj)*. Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959.
- РСМ 1973:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књига пета. [Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, knjiga peta.] Нови Сад: Матица српска, 1973.
- РСМ 2011:** *Речник српскога језика*. Измењено и поправљено издање. [Rečnik srpskoga jezika. Izmenjeno i popravljeno izdanje.] Нови Сад: Матица српска, 2011.

⁹ Абривиатурите РЈОАЗУ и РСМ са според србските назвања на съответните издателства: „Југославска академия на науката и изкуството“ и „Матица србска“. – Б. ред.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- Албахари 2001:** Албахари, Д. *Светски путник*. [Albahari, D. Svetski putnik.] Београд: Стубови културе, 2001.
- Андрич 1985:** Андрић, И. *На Дрини ћуприја*. [Andrić, I. Na drini ćuprija.] Београд: БИГЗ, 1985.
- Великич 2016:** Великић, Д. *Иследник*. [Velikić, D. Islednik.] Београд: Лагуна, 2016.
- Давид 2015:** Давид, Ф. *Кућа сећања и заборава*. [David, F. Kuća sećanja i zaborava.] Београд: Лагуна, 2015.
- Димич 2016:** Димић, И. *Арзамас*. [Dimić, I. Arzamas.] Београд: Лагуна, 2016.
- Капор 1995:** Капор, М. *Последњи лет за Сарајево*. [Kapor, M. Poslednji let za Sarajevo.] Београд: БИГЗ, 1995.
- Кунч 2010:** Куић, Г. *Мирис кише на Балкану*. [Kuić, G. Miris kiše na Balkanu.] Београд: Алнари, 2010.
- Селимович 1968:** Селимовић, М. *Дервиш и смрт*. [Selimović, M. Derviš i smrt.] Сарајево: Свјетлост, 1968.
- Селимович 1977:** Селимовић, М. *Тврђава*. [Selimović, M. Tvrđava.] Сарајево: Веселин Маслеша, 1977.
- Чосич 1962:** Чосић, Д. *Корени*. [Čosić, D. Koreni.] Београд: Просвета, 1962.
- Шчепанович 1990:** Шћепановић, Б. *Уста пуна земље*. [Šćepanović, B. Usta puna zemlje.] Београд: БИГЗ, 1990.

Превод от сръбски: **Вяра Найденова**